TØNSBERG OG FÆRDER
BIBLIOTEK
LITTERATURHUSBIBLIOTEK

Samlingsutvikling i en digital tid

Prosjektrapport

Tønsberg og Færder bibliotek 2016-2017

Trygve Kikut, prosjektleder

Prosjektet er støttet av Nasjonalbiblioteket

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

“How we reformulate our practices of selecting, acquiring, and disseminating a collection is one of the most difficult issues we face.” (Horava, 2011)

Innledning **3**
Bakgrunn 4
Hvorfor Plan for samlingsutvikling i en digital tid? 5

Del 1 Status nå **7**
Hva skjer med de fysiske mediesamlingene? 7
Førstegangsutlånet ved norske folkebibliotek 2008 - 2016 11
Erfaringer og resultater 16
Danskernes digitale bibliotek (DDB) 17
Berlin-bibliotekenes digitale satsing - Voebb24.de 18
Stockholms stadsbibliotek (SSB) 19
Norge - Mangel på samlende konsortieløsning 19

Del 2 Samlingsutvikling i en digital tid **21**
Innkjøp av eksterne databaser 21
Type database 22
Type abonnement 23
Markedsføringsaspektet av hybride samlinger 24
Styringssløyfen for samlingsutvikling 26
Kost Per Bruk - Indikator for effektiv målstyring 28
Det menneskelige aspektet 29
Digitale ressurser 31
Case 1: Lovdata 32
Case 2: Bokhylla 34
Case 3: PressReader 35
Tekniske løsninger og god formidling 35
Etterspørseldrevet innkjøp 35
Tradisjonell vs moderne gjenfinning 36
Eksterne databaser gjenfinnbare i biblioteksøket 36

Del 3 Veien videre **37**
Morgendagens medietilbud 39
Hva bør hvert enkelt folkebiblioteket satse på? 40
Det regionale samarbeidet 40
Behovet for en nasjonal innsats 41
Økonomi 43

Oppsummering **46**

Litteraturliste **48**

Innledning

Denne rapporten sammenfatter resultatet etter prosjektet Samlingsutvikling i en digital tid. Prosjektet ble finansiert av Nasjonalbiblioteket som et fritt forsøk over en periode på 9 måneder. Prosjektleder var gjennom hele perioden Trygve Kikut, avdelingsleder, Tønsberg og Færder bibliotek. Prosjektgruppen var intern ved Tønsberg og Færder bibliotek: Hilde Ditmansen var med i hele prosjektperioden, mens Leikny Røsok Bakke deltok i den tidlige fasen av prosjektet.

Kunnskapsinnhenting har primært skjedd via litteratursøk og kontakt med ressurspersoner, men også ved deltagelse på forskjellige konferanser. I Danmark deltok Trygve Kikut på temadagen “Adgang / adgang forbudt” og i Irland deltok både Trygve Kikut og Hilde Ditmansen på konferansen “Qualitative and Quantitative Methods in Libraries”, her bidro også prosjektleder med et mindre foredrag hvor foreløpige resultater av prosjektet ble presentert.

Prosjektets avgrensning

Prosjektet Samlingsutvikling i en digital tid, heretter kalt SDT, har hatt som mål utvikle et verktøy for samlet fysisk og digital samlingsutvikling. Videre skulle prosjektet forsøke å besvare spørsmålene:

1. Hvordan kan det samlede medietilbudet i norske folkebibliotek bygges opp og vedlikeholdes, for å ta høyde for endringer i mediebruken?

2. Hvilke digitale ressurser bør biblioteket satse på, og hvilke tiltak er nødvendige for å legge bedre til rette for dette?

Vi har bevisst valgt å holde e-bøker utenom prosjektet, selv om resultatet av prosjektet til en viss grad også kan overføres til også dette formatet. Årsaken til denne avgrensningen er at det gjennom prosjektperioden har vært en uavklart situasjonen i Norge når det gjelder utlånsmodeller for og finansiering av utlån ebøker i folkebibliotek.

Det finnes også en rekke måter for bibliotekene i dag å produsere eget innhold for publikum gjennom podcaster, streaming og ikke minst arrangementer i lokalene. Med tanke på prosjektets omfang er også dette utelatt.

Det var i utgangspunktet meningen å kople prosjektet opp mot arbeidet med en felles plan for samlingsutvikling i Vestfold. Arbeidet med denne regionale planen er utsatt til 2018.

Bakgrunn

I 2013 ble det klart at Tønsberg og Færder biblioteks mediesamling hadde begynt å bestå av hovedsakelig eldre litteratur. Samlingen fremsto ikke som aktuell og det ble klart at det måtte et økt og nytt fokus på samlingsutvikling.

Det nettbaserte verktøyet *Plan for samlingsutvikling* ble utviklet, og ga biblioteket et bedre grunnlag for faktabaserte beslutninger. Verktøyet bygger på tall for de ulike fysiske delsamlingene, som gjennom dynamiske grafer visualiserer utviklingstrekk. Satsingsområdene for det nye året bestemmes på bakgrunn av de dataene som fremkommer i verktøyet, hvor skal det kjøpes inn ekstra, hvor skal det kasseres mer, hvilke delsamlinger er i ferd med å erstattes av digitale tjenester?

Med implementeringen av indikatorer og innføringen av ny plan for samlingsutvikling har biblioteket nå god kontroll på utviklingen av den fysiske mediesamlingen, men det digitale tilbudet mangler et lignende verktøy.

Hvorfor Plan for samlingsutvikling i en digital tid?

Grafen under viser et situasjonsbilde av norske folkebiblioteks samlingsutvikling fra 2008-2016. Mens konsumprisindeksen i samme periode har økt med hele 17,7% har regnskapene ved norske folkebibliotek vist en nedgang på 6,44% noe som gir et samlet fall i kjøpekraften på drøye 24%. I samme periode har markedet endret seg, bibliotekbrukerne har endret forbruksmønster, og tradisjonelle delsamlinger er i ferd med å miste det solide fotfestet de hadde bare 5-10 år tidligere. For eksempel ser vi hvordan CD og DVD-formatet opplever sviktende utlånstall når bibliotekbrukerne nå foretrekker strømmetjenester, tjenester som bibliotekene i svært liten grad kan/klarer å tilby. Totalt har det samlede førstegangsutlånet ved norske folkebibliotek falt med i underkant av 26% i nevnte periode.

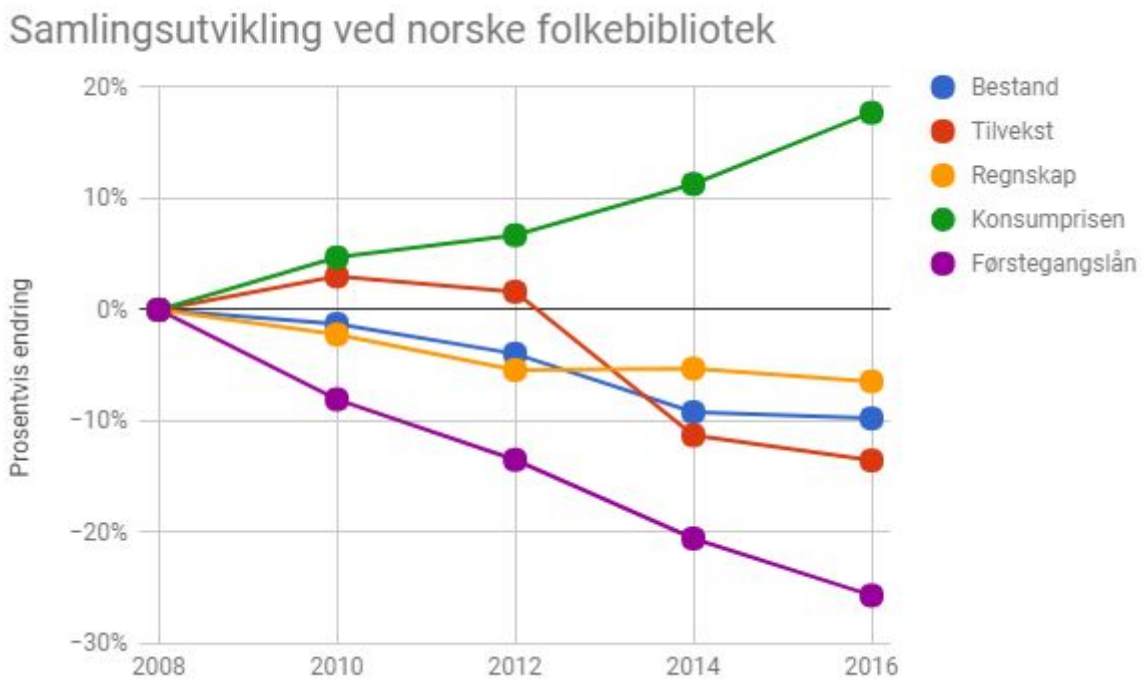

**Tallene er hentet fra rådata levert direkte til Nasjonalbiblioteket fra samtlige folkebibliotek i Norge. Konsumprisen regnet ut via https://www.ssb.no/kpi*

Det som også kan sees av grafen er hvordan bestandstallet over fysiske medier faller ved bibliotekene. I skrivende stund har den fysiske bestanden ved norske folkebibliotek falt med ca. 10% siden 2008. Dels skyldes nok dette at folkebibliotekene har kassert en del eldre materiale, men det kan også skyldes den markante nedgangen i mediebudsjettene.

Selv om tilveksten i bibliotekenes samling har gått ned de siste 4 årene kan den likevel anses som rimelig stabil. Bibliotekene må holde den fysiske bestanden attraktiv samtidig som digitale tilbud som PressReader, Naxos, Mango, og andre digitale tjenester skal vurderes innkjøpt. Det sier seg selv at bibliotekene økonomisk ikke makter å kjøpe inn like mange fysiske titler lenger når kjøpekraften har falt med 24% og de samme pengene nå også skal fordeles på digitale tjenester. Med andre ord er medietilbudet ved norske folkebibliotek under krysspress. Mediebudsjettene reduseres, samtidig som behovet for å finansiere digitale ressurser i tillegg til innkjøp av tradisjonelle media øker.

Statistikk og bruk av indikatorer er en viktig faktor i samlingspleien av den fysiske mediesamlingen, men hvordan velger vi ut hva som skal tilbys digitalt og/eller fysisk? Våre mediesamlinger er i ferd med å bli hybride tilbud av “bestandige” samlinger og flyktige digitale tilbud prisgitt 3.parts leverandører. Hvordan former vi morgendagens medietilbud?

Folkebibliotekene har tilgang til store mengder digitalt materiale som i utgangspunktet er gratis, eller finansieres av andre. Eksempler på dette er bokhylla.no og Helsebiblioteket. Det er likevel en myte at «alt» som ligger på nettet er gratis. Det er derfor en egen utfordring å balansere innkjøp av fysiske medier, bruk av fritt tilgjengelige digitale ressurser, og finansiering av digitalt innhold i et kommersielt marked. Ikke minst er det en utfordring å se dette samlet, i en helhetlig plan for samlingsutvikling for norske folkebibliotek.

Del 1 Status nå

Hva skjer med de fysiske mediesamlingene?

Det verste vi gjør er å ha gamle ting i hyllene, det bare forsterker fordommen om bibliotekene som museale boklagre. Som vi skal se av tall senere i kapittelet går utlånstallet kraftig ned i norske folkebibliotek, selv om vi kan ane en stabilisering av utlånstallet på bøker de senere år.

Den nasjonale bibliotekstatistikken inneholdt for første gang informasjon om førstegangslån i 2008, altså tall som ikke tok med fornyelser. Disse tallene gir et mer riktig bilde av utviklingen når det gjelder bruken av de fysiske samlingene. Andre nyttige måleindikatorer er omløpshastighet og selvforsyningsgrad. Røgler og Høivik definerer omløpshastighet som:

> "Omløpstallet er et mål for den faktiske bruken av en boksamling og er knyttet til en spesifikk samling. Omløpstallet er utlånet delt på bestanden. Et omløpstall på 2,0 betyr at bøkene i gjennomsnitt lånes ut to ganger i året. Omløpstallet kan også defineres som (utlån pr. innbygger) / (bestand pr. innbygger). Det betyr at (bestand pr. innbygger) = [(utlån pr. innbygger) / omløpstallet]. Vi tar et regneeksempel. Dersom vi krever et omløpstall på minst 2,0 og har et utlån på fire bøker pr. innbygger, må samlingen begrenses til to bøker pr. innbygger." (Røgler og Høivik, 2015)

Selvforsyningsgraden sier derimot noe om i hvor stor grad et bibliotek dekker brukernes etterspørsel ved hjelp av egen samling, kontra innlån fra andre bibliotek.

Sammenligner man omløpshastigheten og selvforsyningsgraden ved norske folkebibliotek i 2008 og 2016 ser man at det i 2008 var 7 folkebibliotek som hadde en omløpshastighet på over 2, et svært godt tall. I samme år var det kun 6 bibliotek som hadde en selvforsyningsgrad på under 90%. 8 år senere er vi på vei i feil retning. Det var da kun ett bibliotek som hadde en omløpshastighet på over 2 og hele 30 bibliotek som hadde sunket til en selvforsyningsgrad på under 90%.

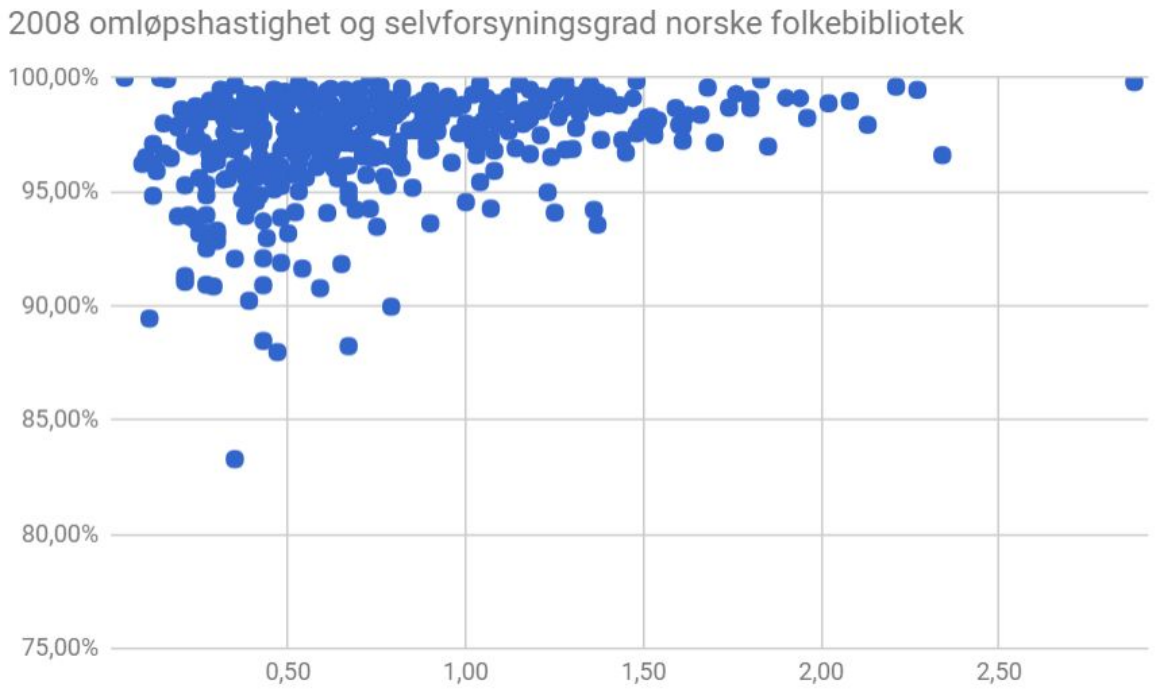

Grafen er utarbeidet basert på rådataene fra nasjonal folkebibliotekstatistikk

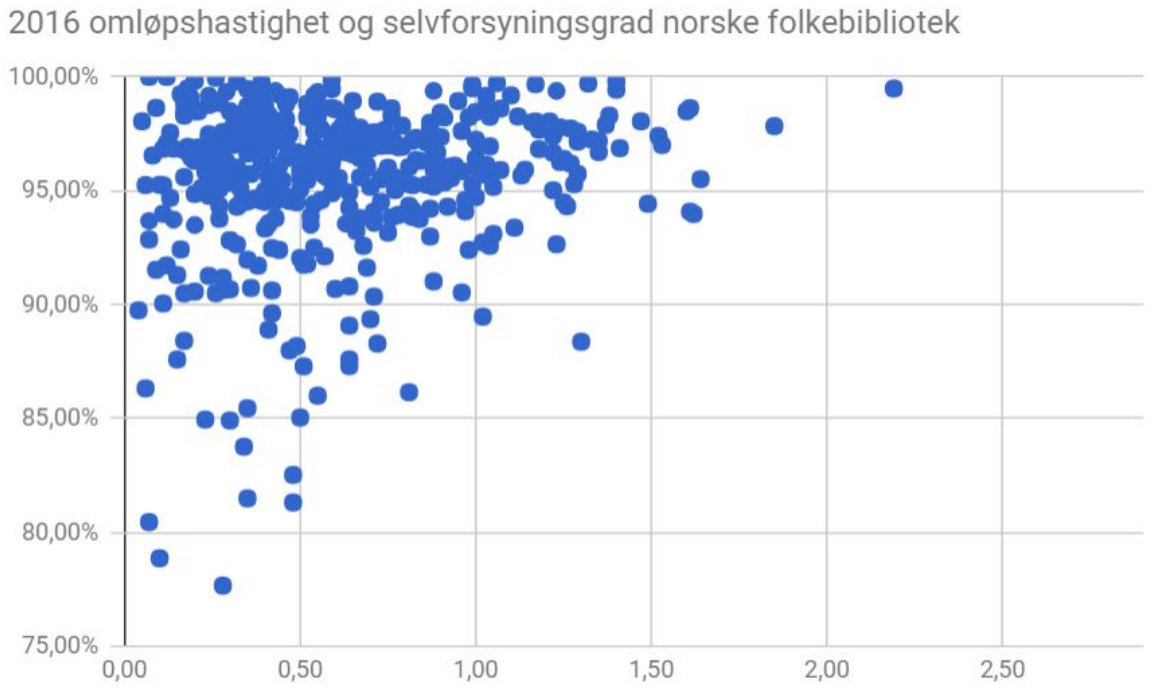

I 2016 er det kun snakk om 9 bibliotek som har en omløpshastighet på over 1,5. Hele 30 bibliotek, mot 6 i 2008 må nå hente inn hver 10'ende forespørsel, fra en bruker, fra et annet bibliotek. 2 bibliotek må støtte seg på andre bibliotek i 1 av 5 forespørsler. Grafen er utarbeidet basert på rådataene fra nasjonal folkebibliotekstatistikk

Jannicke Røgler og Tord Høivik gir i artikkelen “Levende bøker og død kapital : omløpstallet som styringsverktøy” følgende anbefalinger for folkebibliotek i Norge:

	Minimum	Tilfredsstillende	Utmerket
Storbyer	1,0	1,5	2,0
Over 20 tusen	0,8	1,3	1,8
10-20 tusen	0,6	1,1	1,6

Når vi ser på forskjellen mellom 2008 og 2016 er vi på full fart vekk fra anbefalingene til Røgler og Høivik selv om vi egentlig burde blitt sterkere og sterkere på omløpshastigheten etterhvert som deler av de fysiske samlingene kan erstattes av digitale alternativ. Dessverre tar altfor mange bibliotek fortsatt vare på en for stor del av bredden i påvente av at noen kanskje spør etter nettopp den ene boken om 5-10 år. Arealene kunne i stedet blitt aktivt brukt av publikum når boka uansett kan skaffes via fjernlån eller sees umiddelbart via bokhylla.no.

I Norge har vi tradisjon for et godt lånesamarbeid mellom bibliotek, noe som har blitt forsterket ytterligere ved hjelp av en nesten landsomfattende transportordning. Ved hjelp av statlige midler har Nasjonalbibliotekets Depotbibliotek blitt en viktig ressurs i lånesamarbeidet, og fungerer nå i praksis som Norges felles magasin, ikke minst for eldre litteratur. Etterhvert som vi også får på plass et velfungerende nasjonalt biblioteksøk, hvor algoritmer styrer hvor det bestilles fra, har folkebibliotekene samlet sett gode verktøy for en effektiv utnyttelse av de fysiske samlingene. Dette er et godt utgangspunkt for en mer helhetlig tilnærming, der fysiske og digitale samlinger ses under ett.

Førstegangsutlånet ved norske folkebibliotek 2008 - 2016

	2008	2012	2015	2016	Endring 2015-2016	Endring 2012-2016	Endring 2008-2016
Musikk voksne	863566	455402	231234	187146	−19,07%	−58,91%	−78,33%
Musikk barn	87111	55188	33380	29657	−11,15%	−46,26%	−65,95%
Lydbøker voksne	1136352	963255	856135	784323	−8,39%	−18,58%	−30,98%
Lydbøker barn	753103	531347	442541	416563	−5,87%	−21,60%	−44,69%
Film voksne	2053907	1980730	1300868	1114703	−14,31%	−43,72%	−45,73%
Film barn	1240294	1216076	962600	845289	−12,19%	−30,49%	−31,85%
Fagbøker voksne	3395626	2378600	2049786	1941232	−5,30%	−18,39%	−42,83%
Fagbøker barn	1097526	969926	925360	873522	−5,60%	−9,94%	−20,41%
Skjønnlit. voksne	4798089	4142893	3824709	3760398	−1,68%	−9,23%	−21,63%
Skjønnlit. barn	5526479	5160590	5395511	5428259	0,61%	5,19%	−1,78%
Annet	502538	708448	626835	566724	−9,59%	−20,00%	12,77%
Totalt førstegangslån	21454591	18562455	16648959	15947816	−4,21%	−14,09%	−25,67%

**Tallene er hentet fra rådataen levert direkte til Nasjonalbiblioteket fra samtlige folkebibliotek i Norge.*

Bøker

I perioden 1990 til 2015 opplevde norske biblioteker et fall i utlånet av bøker per innbygger på 28% (MedieNorge: http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/152). Kanskje ikke så veldig mye når man tenker på alle mediene som har kommet til i denne perioden og konkurrerer om forbrukernes tid. Dersom man ser nærmere på tallene ser man at utlån av barnebøker falt med 11%, mens utlånet av voksenbøker falt med hele 44%.

I perioden 1991 til 2014 økte den totale bokomsetningen i Norge fra i underkant av 3.3 milliarder til i underkant av 5.9 milliarder norske kroner. Så selv om utlånet av bøker går ned, kjøpes det bøker som aldri før. Ikke bare kjøper vi flere bøker enn vi låner, den andelen av befolkningen som oppgir å lese bøker leser dessuten langt

mer enn tidligere. I 1991 oppga 24% av befolkningen at de en gjennomsnittsdag satte seg ned og leste i en bok. 24 år senere hadde denne andelen kun falt med 1%, ganske imponerende når man ser på hvor mange nye medier som har kommet til siden 1991. Det som er enda mer imponerende er hvor mye mer tid av dagen denne brukergruppen i dag bruker på å lese i forhold til for 24 år siden (MedieNorge: http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/142). I 1991 oppga de som en gjennomsnittsdag leste bøker at de brukte ca. 11 minutter av dagen på dette, 24 år senere brukte de en time mer av dagen på boklesing - hele 71 minutter om dagen gikk med på å sitte å lese bøker. Hva vi leser er ganske uendret (MedieNorge: http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/143). Likevel går utlånet av bøker ved norske bibliotek ned, med unntak av skjønnlitteratur for barn som har en marginal oppgang. Man kan til en viss grad forstå fallet i utlån av musikk, film og lydbøker, som nå i større grad tilbys via streamingtjenester. Mer urovekkende for folkebibliotekene er fallet i utlån av fagbøker for voksne. Mens førstegangsutlånet av skjønnlitteratur for barn knapt har endret seg er utlånet av fagbøker for voksne nesten halvert siden 2008.

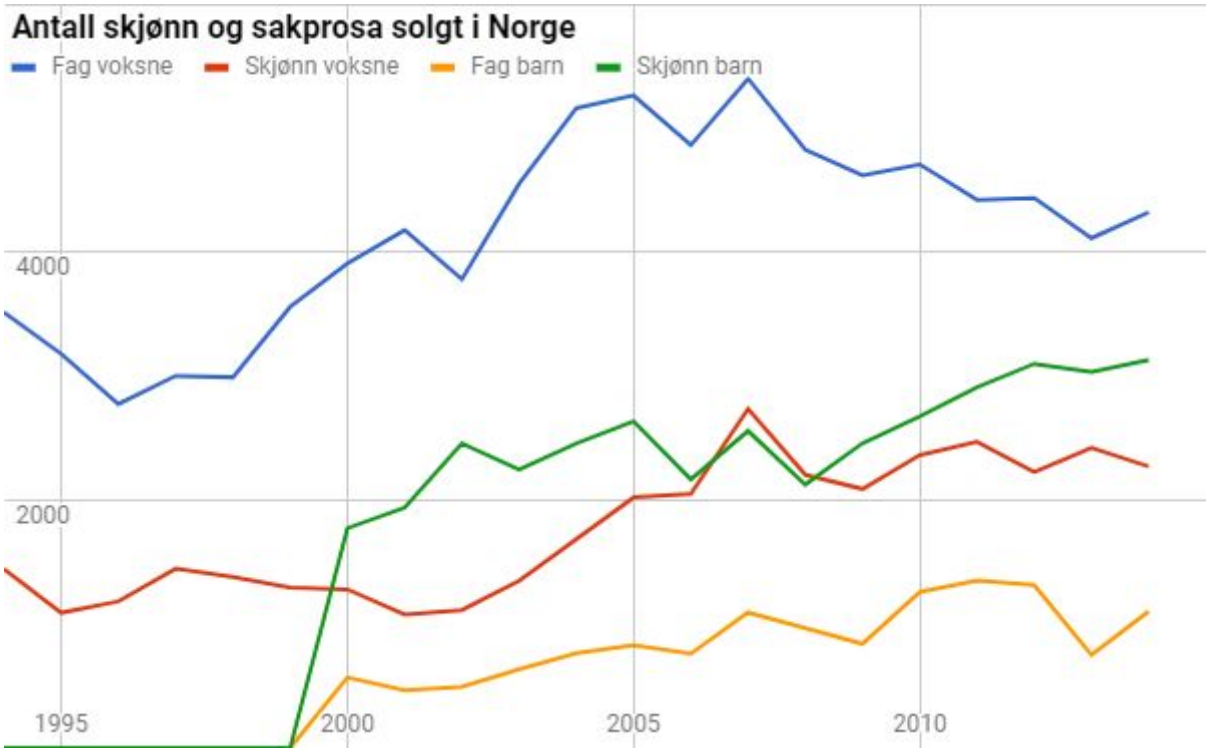

Tall fra MedieNorge.uib.no: http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/293, Siden 2007 har antall solgte fagbøker for voksne gått ned.

Til tross for nedgangen i utlånstall ved norske bibliotek er lesningen av papirbøker like høy som den noensinne har vært (Vaage 2016). Betyr det at flere leser det samme?

Aviser og tidsskrifter

Ved bibliotekene ser vi fortsatt en etterspørsel etter aviser og tidsskrifter, men så er det også et mindre kraftig fall i utlånstall kontra salgstall, jf. tall som Plan for samlingsutvikling ved Tønsberg og Færder bibliotek har avdekket.

Aviser og tidsskrifter har betydning for folkebiblioteket som møteplass i lokalsamfunnet. Samtidig ser vi at markedet er i endring, særlig er det avisene som orienterer seg mer og mer over på digitale plattformer, mens en del organisasjoner nå velger å gi ut sine medlemsblader kun digitalt.

I tillegg til de papirbaserte avisene og tidsskriftene tilbyr flere folkebibliotek disse mediene gjennom digitale tjenester som PressReader. Abonnement på digitale tidsskrifter og aviser er derfor på vei inn i folkebibliotekene, i den grad det er tilstrekkelige økonomiske rammer og tekniske muligheter for det.

Stockholms stadsbibliotek kjøper inn doble format av tidsskrifter, mens Tønsberg og Færder bibliotek av økonomiske grunner har valgt å begrense doble format til et minimum. Ved Tønsberg og Færder bibliotek ble en del av avisene sagt opp i papir for å i det hele tatt kunne tilby aviser og tidsskrifter også digitalt.

Musikk

Utlånstallene har i lang tid vært nedadgående og enkelte bibliotek har valgt å kutte ut tilbudet av musikk-CDer totalt. Film og lydbøker er på full fart etter musikk utfor utlånsstupet og da må vi stille spørsmålet hva gjør det med tilbudet i norske bibliotek og vår oppgave som et av demokratiets hjørnesteiner der vi skal sikre alle lik tilgang til “alt”.

I følge Norsk kulturbarometer 1991-2015[1] falt andelen av befolkningen som hørte musikk på CD-plater fra 26% til 10% i perioden 1994 til 2015, noe som utgjør et fall på 61,54%. Siden det er begrenset hvor god statistikken var på musikk/- CD-plater ved Tønsberg og Færder bibliotek i 1994 har jeg tatt utgangspunkt i utlånstallet i 2006. Dette skyldes først og fremst at omsetningen på CD-plater i 2006 var omtrent lik som i 1994, den eneste forskjellen var at i 1994 pekte omsetningstallene oppover i følge MedieNorge[2], mens de i 2006 pekte nedover - etter å ha nådd omsetningstoppen i 2000 med 962 millioner norske kroner årlig. Utlånstall fra perioden 2006-2015 viser et fall i utlånet av CD-plater på 72,53%.

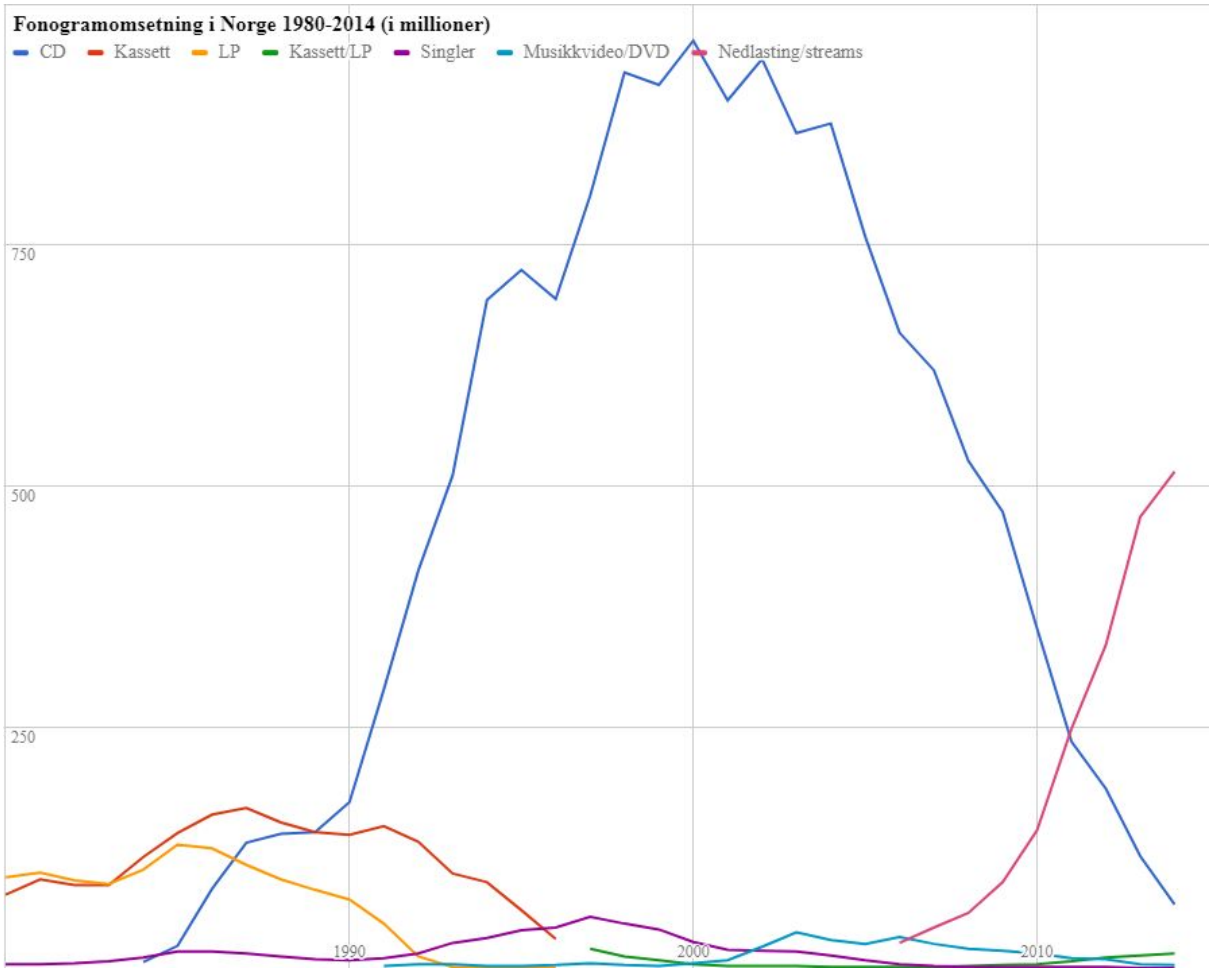

Grafen er laget etter tall fra: http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/fonogram/90, fallet i omsetningen er større enn fallet i utlånstall ved Tønsberg og Færder bibliotek.

[1] https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/profilert-innhold/kulturvaner-1991-2015?fane=om#content

[2] http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/fonogram/90

Mens utviklingen de siste 20 – 30 år har vært preget av at nye fysiske lagringsformater har overtatt for gamle, er det nå streamingtjenestene som overtar i markedet. Bibliotekene har de siste 20 – 30 årene kuttet ut en rekke fysiske format, men til forskjell fra tidligere kan de ikke nå lenger erstattes av andre fysiske formater som kan videreføre en tilnærmet identisk utlånspraksis. Nå står vi istedenfor uten en tilsvarende erstatninger av det døende formatet, for hva har vi å tilby digitalt og hvordan sikrer og opprettholder vi en forsvarlig bruk?

Film

Høsten 2015 lanserte Norsk filminstitutt tjenesten FilmBib. Gjennom FilmBib kan alle som har et nasjonalt lånekort få tilgang til et rikt utvalg av kortfilmer og dokumentarer, da Filmbib er distribusjonsportalen for Innkjøpsordningen for kort- og dokumentarfilm. FilmBib alene inneholder imidlertid ikke nok til å kunne utgjøre noen erstatning for nedgang av utgivelser og låneres etterspørsel etter DVD- og BluRay-formatet.

Utlånet av film er synkende, men synker likevel ikke så sterkt som salget av DVDer og BluRay. Samtidig som også dette markedet overtas av streamingtjenester som Netflix og HBO, mister bibliotekene muligheten til å tilby dette mediet i samme grad som før. Vi merker allerede nå at markedet er i endring. Mens for eksempel populære serier fra streamingkanalene tidligere kunne kjøpes også på DVD, ser det ut til at dette er i ferd med å opphøre, eller at de kun kan kjøpes uten norske undertekster.

I Sverige er det noe mer tilgang på digitale filmer via Bibliotekene. Både Viddla og Cineasterna er leverandører som satser på å nå ut til publikum via svenske bibliotek. I motsetning til Filmbib som alle norske bibliotek har tilgang på, må svenske bibliotek tegne abonnement hos Viddla og Cineasterna før deres lånere får tilgang til utvalget av filmer. Tilbudet fra disse leverandørene er derimot ikke ment som en erstatning, men som et supplement til de kommersielle kjempene som Netflix og lignende.

I Danmark tilbyr bibliotekene streaming av film via Filmstriben.dk. Her får publikum tilgang til kort- og dokumentarfilmer som FilmBib gir de norske bibliotekbrukerne, men Filmstriben gir også tilgang til hele spillefilmer. Som ved de svenske leverandørene er heller ikke Filmstriben ment som noe annet enn et supplement til de kommersielle aktørene.

Lydbøker

Selv om utlånstallet også er sviktende på lydbok-formatet er det fremdeles relativt stor etterspørsel etter lydbøker i norske folkebibliotek. Antall lagringsmedia er redusert, i og med at både Digibok og Digikort ikke lenger produseres. Mest interessant er det likevel at "det nye" lydbok-markedet nå ser ut til å være delt mellom to kommersielle konkurrenter – Fabel fra Lydbokforlaget og Storytel fra Cappelen Damm. Når markedsgrunnlaget for salg av fysiske lydbøker på cd forvitrer, vil folkebibliotekene ikke lenger kunne tilby sine brukere tilgang til lydbøker, med mindre det etableres en modell for utlån av e-lydbøker, på samme måte som for e-bøker. Inntil videre er dette høyst uavklart.

Det finnes imidlertid alternativ, om enn ikke fullgode. Trondheim folkebibliotek og Sølvberget i Stavanger henviser sine lånere til Spotify og Librivox for tilgang til e-lydbøker. Spotify er gratis med reklamefinansiering og Librivox er et dugnadsprosjekt hvor "hvemsomhelst" kan lese inn bøker som har falt i det fri. Begrensningen ved disse alternativene er at e-lydbøkene primært finnes på engelsk og innlesingen kan være av varierende kvalitet.

Erfaringer og resultater

Det er gjort svært lite arbeid på feltet samlingsutvikling i en digital tid fra tidligere av. Det arbeidet som har blitt gjort er i stor grad filosofisk og diskuterende, fremfor analytisk rettet mot valg av verktøy for samlingsutvikling.

I prosjektperioden har prosjektgruppa tatt kontakt med flere virksomheter, primært i utlandet. Svarene vi har fått har variert veldig og vi har ikke avdekket noen fasitløsning på hvordan man samlet kan se på et digitalt og analogt medietilbud.

Under sammenfatter vi tilbakemeldingene fra tre ulike virksomheter i henholdsvis Danmark, Tyskland og Sverige. Disse har vært Danskenes digitale bibliotek, Stockholm Stadsbibliotek og Berlin-bibliotekene i form av deres digitale nettsatsing voebb24.de. Ingen har utarbeidet et verktøy hvor digitalt og analogt medietilbud sees samlet, men alle har gode refleksjoner over tiden vi er i og hvor vi er på vei.

Danskernes digitale bibliotek (DDB)

I Danmark har danske folkebibliotek tilgang til en viktig ressurs i Danskernes digitale bibliotek, som er et samarbeid mellom Kommunenes landsforening og kulturministeriet. Samarbeidet skal støtte oppunder etableringen og driftingen av felles løsninger til folkebibliotekenes digitale tilbud.

I praksis betaler bibliotekene inn i underkant av 2,50 danske kroner per innbygger i sin hjemkommune til DDB. I retur får de tilgang til en rekke databaser ferdig fremforhandlet av DDB, samt hjemmesidetjenester, statistikkløsninger, osv.

Københavnbibliotekene har samlet sitt digitale innhold i en egen enkel katalog på sin nettside. Her kan brukeren enkelt filtrere innholdet etter om han/hun har tilgang hjemmefra, kun på biblioteket eller fra hovedbiblioteket. Katalogen inneholder både det de får inn via DDB, men også det de i tillegg velger å kjøpe inn.

Gjennom DDB blir et grunnleggende digitalt tilbud sikret ved de danske folkebibliotekene. Felles anskaffelse av PressReader sikrer danske folkebibliotek et felles grunnlag av aviser og tidsskrifter som publikum får tilgang til via “alle” bibliotek. Gjennom Mango Languages sikres “alle” bibliotek et rikt tilbud av språkkurs som ellers stort sett er å finne på døende format som CD og CD-ROM.

Prosjektet har funnet mye inspirasjon i danskenes DDB-løsning og ser at det er mye å hente i denne løsningen for på samme måte sikre et nasjonalt basis-innhold av digitale tjenester for befolkningen. En tilsvarende norsk løsning bør driftes på nasjonalt nivå, gjerne av Nasjonalbiblioteket selv om det ikke er noe i veien for at løsningen også kan driftes av en helt uavhengig kommersiell virksomhet.

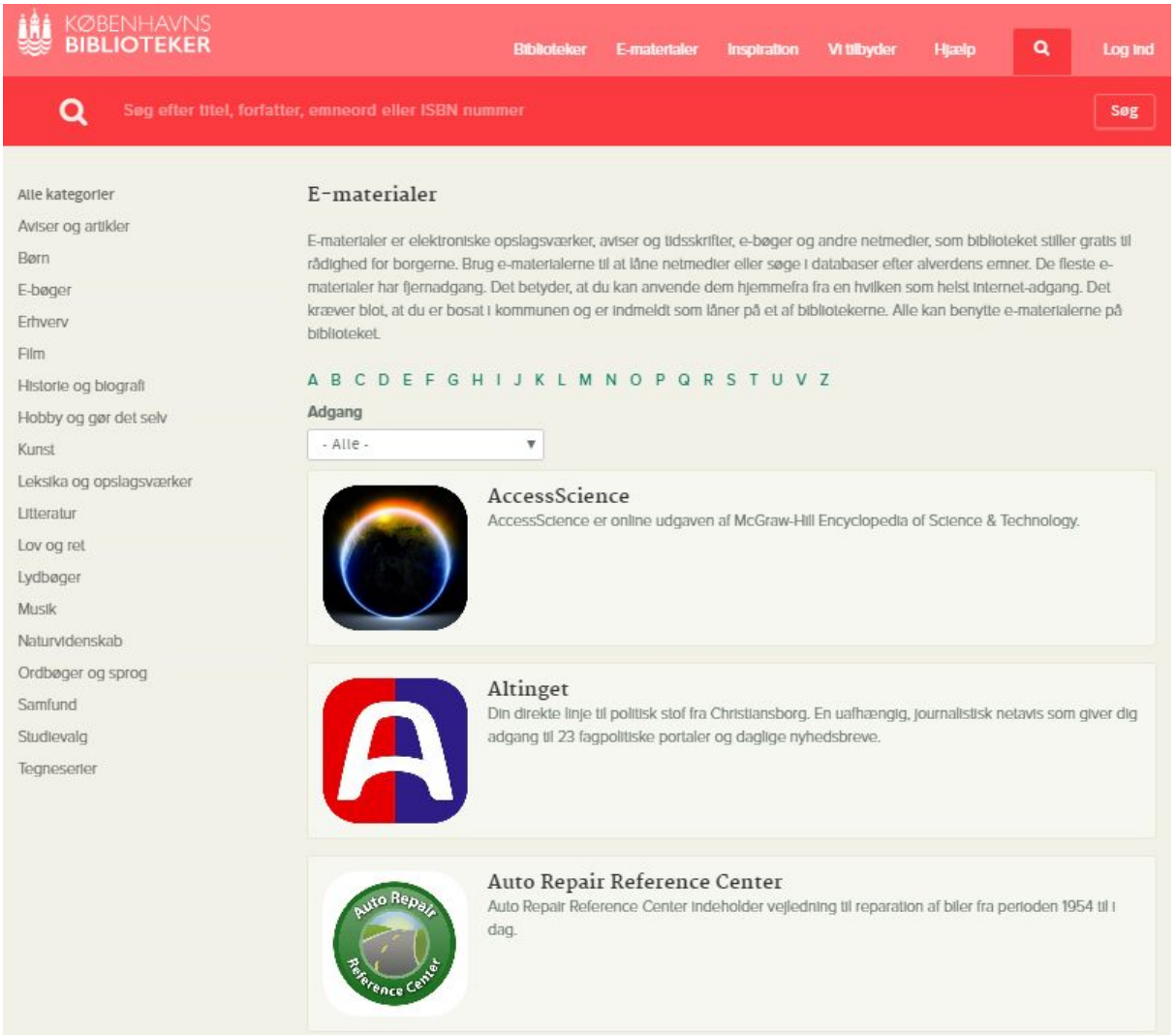

Skjermdump fra Københavnbibliotekenes oversikt over digitale ressurser som tilbys via biblioteket

Berlin-bibliotekenes digitale satsing - Voebb24.de

I Tyskland står kommersielle leverandører for mye av det digitale innholdet tyske folkebibliotek kan tilby sine brukere. Voebb24.de er en plattform, hvor Berlin-bibliotekene tilbyr primært digitale titler som de kjøper inn fra et selskap kalt Divibib, som også eier plattformen hvor de digitale titlene tilbys. I tillegg anskaffer de digitalt innhold fra amerikanske Overdrive. Ved hjelp av disse leverandørene av digitale titler, outsources arbeidet med lisenser og avtaler med flere tusen utgivere. Overdrive alene tilbyr innhold fra over 5000 leverandører. I følge Jara Breul ved VÖBB-Servicezentrum, kjøper Berlin-bibliotekene inn nye titler via disse leverandørene i snitt en gang i måneden.

May-Britt Grobleben, som arbeider med prosjektet Voebb24, kunne fortelle at Berlin-bibliotekene har ingen retningslinjer eller styringsverktøy for innkjøp av digitale titler. De opprettet i 2014 en arbeidsgruppe som skulle utarbeide et konsept for det de kaller bibliotekenes digitale verden. Siden den gang har de prøvd å anskaffe digitale titler etter tanken "litt av hver" for å sørge for en jevn fordeling av e-bøker, e-lydbøker, e-musikk for nedlasting og strømming, en rekke aviser og artikler, samt et utvalg av nettbaserte kurs.

Våren 2017 utvidet Berlin-bibliotekene tilbudet på Voebb24.de til også å inkludere strømming av filmer.

Stockholms stadsbibliotek (SSB)

Karin Andersson ved Stockholms stadsbibliotek kunne fortelle prosjektgruppa at de også jobber med å finne svar på de samme problemstillingene vi arbeider med, og ser utfordringer i at det digitale ikke overlapper det analoge tilbudet, noe som vanskeliggjør en direkte erstatning av det analoge tilbudet. Hun sier videre at hun ser for seg en tid fremover med doble formater og at lånerne vil velge format ut i fra egne behov og preferanser.

Stockholms stadsbibliotek har avsluttet deler av referansesamlingen sin og henviser i stedet til databaser. "t.ex. fastighetskalenderar, Landguiden (kort information om olika länder från Utrikespolitiska institutet), stipendier och fonder. Där har vi slutat att köpa den fysiska utgåvan." (Karin Anderson via epost 28/4-2017).

Norge - Mangel på samlende konsortieløsning

I Norge mangler vi en konsortie-administrator for folkebiblioteksektoren. Cristin som tidligere forhandlet og administrerte konsortier med flere leverandører av digitale tjenester, henvendte seg primært mot fag- og forskningsbibliotek. Nå er denne delen av virksomheten skilt ut og overført til CERES. CERES forhandler og administrerer konsortieavtaler for elektroniske forskningsressurser med forlag på vegne av 177 UH-, institutt- og helseinstitusjoner samt enkelte folke- og fylkesbibliotek. De er også

nasjonale koordinatorer i arbeidet med åpen tilgang – Open Access. Folke- og fylkesbibliotek deltar altså på enkelte avtaler, men dette er mer som unntak.

Nasjonalbiblioteket har fremforhandlet siste og gjeldende avtale om ebøker for folkebiblioteksektoren. Ville det ikke være naturlig at de også fremforhandlet avtaler over digitale tjenester som sikret en grunnstamme av felles digitale tjenester for folkebiblioteksektoren?

Dersom svaret er nei på spørsmålet over har sektoren behov for en lignende konsortie-administrator som CERES. Dette kan gjerne være i form av en utvidelse av CERES til å rendyrke en leveranse mot folkebiblioteksektoren. En annen aktør i landskapet, som også kunne påtatt seg et slikt arbeid, er Biblioteksentralen, som for mange folkebibliotek er en hovedleverandør av fysiske media.

I påvente av en slik etterlengtet konsortie-administrator gjøres det allerede avtaler regionalt. Vestfoldbibliotekene har gått sammen om å tilby tjenesten PressReader og Tønsberg og Færder bibliotek og Re bibliotek tilbyr sammen det nettbaserte språkkurset Mango Languages.

Utfordringen i dag er at tjenestetilbudet til innbyggerne i landet nå utvikler seg i forskjellig retning, der det om man får tilgang eller ikke, avhenger av bosted.

Del 2 Samlingsutvikling i en digital tid

Innkjøp av eksterne databaser

Når vi tar inn fysiske medier i samlingen blir titlene kjørt gjennom en godt innarbeidet prosess. Mediene tas i mot, katalogiseres, emneord blir kanskje tilført, deretter merkes de bak og på ryggen og stemples her og der. Automatiserte nyhetsbrev sendes gjerne ut og lånere som har satt seg opp som interesserte innenfor mediets emne får muligens også automatisk satt seg på venteliste for å få tilgang. Etter at mediet har gått sin seiersgang gjennom ventelistene som kan være både 2 og 3-sifrede finner det til slutt sin plass på hylla i biblioteket og venter på neste låner. Plassen er ikke tilfeldig, men med på å sette mediet inn i en kontekst som gjør at lånere som er interessert i et emne lettere finner frem til nettopp denne boka. Kan hende den også blir satt med omslaget ut for å gjøre det lettere for lånere som ikke kjenner til nettopp denne boka å finne den.

For rundt 10-15 år siden begynte det å bli vanlig at folkebibliotekene tilbød en eller flere eksterne kommersielle databaser. Disse ble gjerne sett på som noe utenom mediesamlingen og noe som noen få i bibliotekene drev med. Markedsføringen begrenset seg gjerne til litt info i begynnelsen av anskaffelsen og deretter litt ad hoc. En lenke på bibliotekets hjemmeside fant man gjerne også. Har vi egentlig kommet noe særlig lengre i dag?

Type database

Det kan være hensiktsmessig å dele eksterne databaser og digitalt innhold inn i tre kategorier:

- Fri/kommersiell tilgang
- Lokalt/regionalt finansiert tilgang
- Offentlig finansiert tilgang

Fri/kommersielt finansiert tilgang

Dette er databaser som alle har tilgang til uavhengig av hvor i landet/verden de bor og som ikke krever betaling for sine tjenester. Finansiering av disse databasene kan blant annet gjøres ved hjelp av annonseinntekter, affiliate markedsføring, innsamling av brukerdata, salg av abonnement til en utvidet utgave av den delen som er gratis tilgjengelig, eller en kombinasjon av disse. I de fleste tilfellene vil gratis-delen av en slik database være tilfredsstillende for de fleste brukere. Hva skjer med integriteten og objektiviteten i disse databasene når de finansieres via annonsekroner og næringsinteresser? Det er ikke nødvendigvis et problem, men dette er kanskje den av de tre kategoriene hvor bibliotekene bør være mest obs kildekritikken i forhold til videreformidling av dets innhold.
Eksempler på databaser med fri/kommersielt finansiert tilgang: TripAdvisor, Google Maps, og Google Scholar.

Lokalt/regionalt finansiert tilgang

I denne kategorien finner vi databaser som man får tilgang til enten som privatperson ved å betale et abonnement, eller ved å være tilknyttet en institusjon, jobb eller folkebibliotek som har kjøpt tilgang for en eller flere samtidige bruker.
Eksempler på databaser med lokalt/regionalt finansiert tilgang: Atekst, PressReader, Spotify, Storytell, EBSCO.

EBSCO skiller seg litt ut fra de øvrige eksemplene nevnt over, da dette er en plattform for digital samlingsutvikling. EBSCO tilbyr både et digitalt miljø og innhold til dette miljøet. Innhold skaffes via EBSCO og man eier innholdet, det er med andre ord ikke innhold som forsvinner etter at man har valgt å avslutte et abonnement.

Offentlig finansiert tilgang

Databaser som en eller flere offentlige virksomheter finansierer og drifter finner vi i denne kategorien. Sentralt finansierte databaser er databaser hvis innhold som oftest innehar en svært stor grad av troverdighet. Det ligger ingen kommersielle grunner til å publisere innhold, da økonomien er sikret via offentlige midler. Eksempler på databaser med sentralt finansiert tilgang: Kulturminnesøk, Askeladden, Helsebiblioteket.no, Bokhylla.no, og lovdata.no

Type abonnement

Enkelte databaser lar bibliotekene selv bestemme mengden utvalg som skal tilbys lånerne. Det finnes primært tre måter å avgrense innholdet fra databaser på.

Full tilgang gir biblioteket mulighet til å tilby alt innhold i en databaseleverandørs utvalg. Et eksempel på dette er PressReader hvor man får tilgang til alt innhold når man tegner abonnement. Ulempen her er at PressReader ikke eier sitt tilbud, men igjen baserer seg på avtaler med andre leverandører. Utvalget kan derfor variere underveis i avtaleperioden. Vestfoldbibliotekene gikk til felles anskaffelse av PressReader i 2016, like etter sa Amedia opp avtalen med PressReader, slik at pakken som egentlig inneholdt omtrent samtlige lokalaviser i fylket ikke lenger inneholdt noen. Avtalen ble likevel opprettholdt, da det gjenværende tilbudet ble ansett som attraktivt nok.

Etterspørselsmodellen lar lånerne selv stå for innkjøpet for biblioteket. Utvalget er enormt, men biblioteket betaler kun for det som lånerne ber om å få tilgang til. Løsningen reguleres gjerne gjennom en maks-sum biblioteket tillater brukt på tjenesten. Denne modellen er også kjent som PDA - patron driven acquisition.

Utvalgsmodellen er spesielt hendig der databasen inneholder mer enn hva man har behov for eller økonomien ikke tillater full tilgang. For eksempel kan man avgrense innholdet til et brukersegment eller til kun å supplere en del av samlingen. Stavangers folkebibliotek, Sølvberget, har benyttet seg av en slik løsning gjennom leverandøren Overdrive. Sølvberget har kun valgt å tilby digitale reisehåndbøker og styrker på den måten en delsamling hvor utlånstallet går ned på papir.

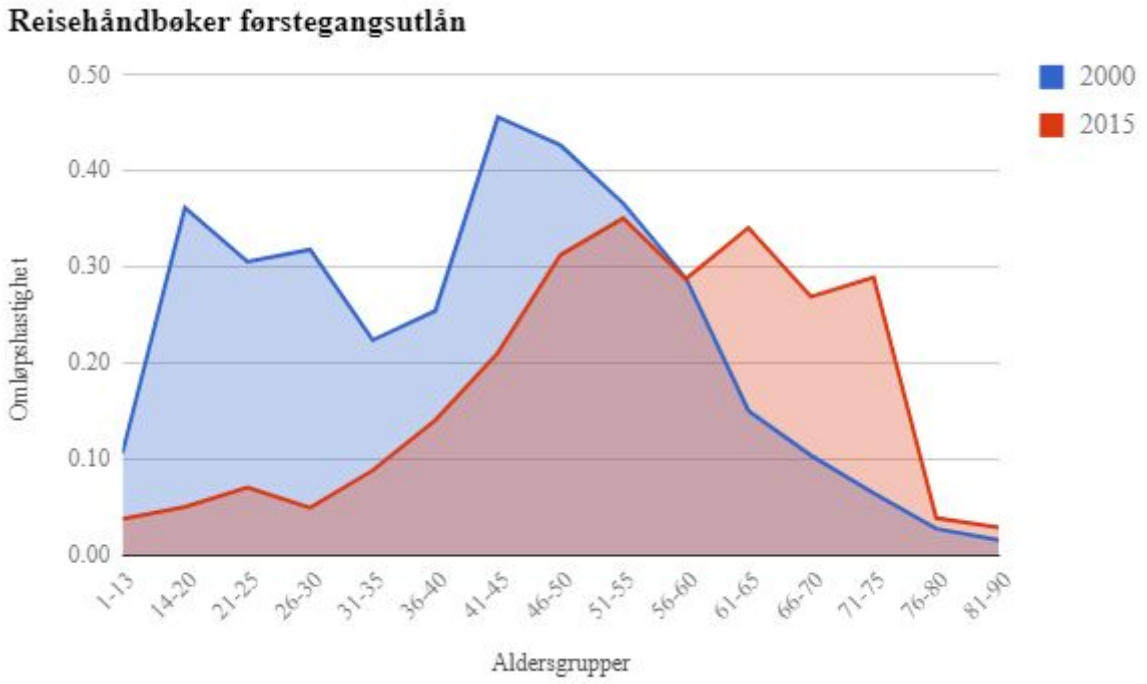

Her ser vi hvordan utlånet av reisehåndbøker ved Tønsberg og Færder bibliotek har stupt for aldersgruppen under 40, samtidig som pensjonistene låner tradisjonelle reisehåndbøker som aldri før.

Markedsføringsaspektet av hybride samlinger

Ordet hybrid brukes om noe som er en krysning eller sammensetning av flere elementer. Medietilbudet vårt må vi begynne å betrakte, og ikke minst behandle, som de hybride samlingene de er. På den ene siden har vi de fysiske mediesamlingene, på den andre siden har vi de digitale tjenestene.

Som nevnt er det en vesensforskjell mellom digitale tjenester og fysiske mediesamlinger. Selv om de samlet utgjør et medietilbud blir digitale tjenester gjerne “forvist” til en lenkesamling eller til nød en katalogpost, mens derimot det fysiske mediet blir plassert på en

nyhetshylle, deretter satt inn i en kontekst sammen med lignende medier og kanskje også presentert gjennom et formidlingsarrangment eller to.

Et ekstra fokus på markedsføring av digitale tjenester er derfor i langt større grad nødvendig enn for fysiske medier. I praksis plasseres digitale tjenester i et virtuelt "kjellermagasin" og er kun tilgjengelig for de lånerne som spør eller aktivt søker etter dem. Vi må nå slutte å splitte disse to og i stedet se på fysiske mediesamlinger og digitale tjenester som en helhet, noe som kan gjøres naturlig ved å sette opp fast markedsføring av det digitale.

Det finnes en rekke måter man kan synliggjøre de digitale tjeneste på. Tønsberg og Færder bibliotek skal i 2018 i gang med å plassere en rekke nettbrett ut blant de fysiske samlingene. Her skal det vises relevante digitale tjenester, som for eksempel informasjon om Mango Languages på samme hylle som grammatikk og språkkurs. PressReader kan demonstreres fast ved hyllen for aviser og tidsskrifter, det samme kan Atekst. På denne måten blir også digitale tjenester plassert inn i en kontekst på lik linje med de fysiske samlingene og sammen synliggjør de da et mer komplett medietilbud.

Litt mer komplisert, men minst like viktig, da det også er med på å synliggjøre tjenestene for de som bruker oss på nett, er det å få innholdet i databasene synlig i katalogen. Når noen søker på Aftenposten skal ikke bare de fysiske avisene dukke opp, men også PressReader som inneholder de tre siste månedenes utgivelser. Dette tiltaket fordrer nok en større nasjonal innsats, for å legge tilstrekkelig press på leverandører av både biblioteksystemer og databaser.

Kildekritikk

Bibliotek har en lang tradisjon med å ha et kritisk blikk på hva slags innhold som tilbys. Tradisjonelt har innhold som har havnet i hyllene i norske bibliotek gått gjennom en produksjonsløype som også før bibliotekene, gjennom forlagene, har hatt en filtreringsfunksjon i forhold til god og mindre god kvalitet. Man skal være forsiktig med å bruke kvalitetsbegrepet, for hva er egentlig god kvalitet, men i denne sammenhengen er kvalitet tenkt i forhold til kildekritikk.

T-O-N-E[3] prinsippet er et godt utgangspunkt for kildekritikk og bør også ligge til grunn for alle anskaffelser og anbefalinger av databaser. Tone står for;

Troverdighet - hvem som er ansvarlig, hva er h*ns bakgrunn?

Objektivitet - handler om hvordan informasjonen er presentert, er dataene i samsvar med tidligere forskning?

Nøyaktighet - Hvor nye og oppdaterte er dataene?

Egnethet - Hvor godt passer innholdet brukerens behov?

Styringssløyfen for samlingsutvikling

Inspirasjonen til denne styringssløyfen er hentet i Westhagens styringssløyfe (Karlsen 2015) for prosjektledelse. Nå er ikke samlingspleie noe prosjekt, men medielandskapet bibliotekene har å forholde seg til er under et kontinuerlig skifte så det som var gjengs for 5 år siden er ikke nødvendigvis fortsatt det. Bibliotekarene må derfor følge med på endring i tilbud og etterspørsel ved de ulike delsamlingene i langt større grad enn tidligere, frem til medietilbudet muligens en gang i fremtiden etablerer seg i nye “faste” rammer.

Styringssløyfen kan hjelpe bibliotekene til å så objektivt som mulig vurdere og evalurere medietilbudet ved den enkelte delsamling. Målet for bruken av styringssløyfen er å finne ut hva slags tilbud som er mest hensiktsmessig for delsamlingen den brukes på.

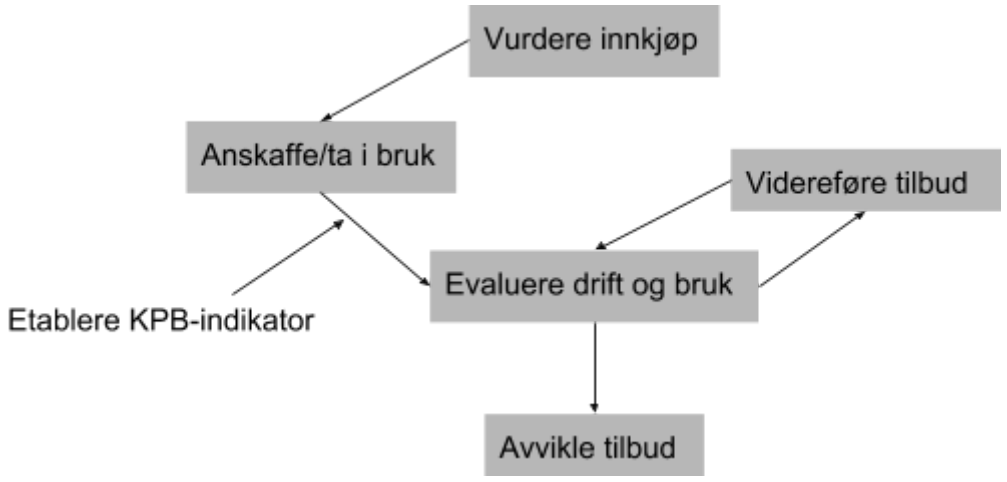

[3] https://innsida.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Finne+kilder

Vurdere innkjøp

Behovet for en vurdering vil i de aller fleste tilfellene ha utgangspunkt i en endring i etterspørselen. Det utgis ikke lenger nok i fysiske format og/eller publikum foretrekker ikke lenger det fysiske formatet.

To faktorer vil i hovedsak avdekke om en videre vurdering er aktuell; økonomi, som vil si noe om hvorvidt biblioteket har råd eller kan ta seg råd til et digitalt tilskudd, og strategiske valg som avdekker om biblioteket bør satse også digitalt for å støtte oppunder aktivitet i lokalsamfunnet. Det kan for eksempel være et sterkt filmmiljø, et spesifikt studentmiljø eller annet som legitimerer et større fokus på et digitalt tilbud som erstatter eller supplerer en fysisk mediesamling.

Når man så har kommet til det punkt at man kan vurderer anskaffelse av en digital tjeneste bør man prøve å besvare noen spørsmål som vil være med på å gjøre avgjørelsen og eventuell anskaffelse mindre subjektiv. Hvem står bak tjenesten? Hvilken målgruppe er den rettet mot? Hvor brukervennlig er tjenesten? Hvor ofte oppdateres innholdet? Finnes det allerede tilsvarende løsninger gratis på nettet?

Anskaffe/ta i bruk

Når biblioteket anskaffer og tar i bruk et digitalt tilbud er det flere momenter som må avklares. Hvordan skal tilbudet markedsføres? I motsetning til fysiske eksemplarer blir ikke det digitale plassert inn i en allerede etablert kontekst i et fysisk rom hvor publikum ferdes. Det digitale tilbudet må markedsføres jevnlig dersom man ønsker å få mest mulig bruk igjen for de investerte kronene. Opplæring av de ansatte er essensielt, det er dårlig markedsføring dersom publikum ikke møter den minste grunnleggende innsikt hos en ansatt i førstelinjen ved behov for hjelp rundt den digitale tjenesten. En utvidet kunnskap trenger imidlertid ikke å foreligge hos alle ansatte. Her er fordelen ved konsortier enorm og man kan dyrke frem ekspertise på en langt større portefølje av databaser ved å samarbeide om tilbudet utover det enkelte bibliotek. Et siste moment som er viktig i en anskaffelsesprosess er å sette seg noen mål for bruken. Dette kan ikke gjøres før tjenesten har blitt lansert, men bør ikke gjøres for sent når subjektiviteten har fått råde blant de ansatte lenge nok.

En indikator for bruk kommer vi inn på i kapittelet “Kost Per Bruk - indikator for effektiv målstyring”.

Evaluere drift og bruk

Her ser man på hvordan bruken av databasen presterer i forhold til de mål man satte seg ved anskaffelsen. I tillegg kan man stille seg noen spørsmål som har biblioteket markedsført tjenesten så godt som mulig? Har det kommet til gratis tilbud som gjør det kommersielle tilbudet overflødig? Fungerer tjenesten som forespeilet?

Kost Per Bruk - Indikator for effektiv målstyring

Som nevnt i kapittelet over kan Styringssløyfen for samlingspleie være en måte å bedrive en hybrid samlingspleie på, for å fungere må man imidlertid ha en eller flere indikatorer å styre etter. De færreste bibliotek er i dag store nok til å sette krav til en leverandør om opprettelsen av en ønsket statistikk som passer inn i eksisterende måleverktøy hos biblioteket. Det er derfor ofte nødvendig å utvikle indikatorer for måling av bruken for hver enkelt database.

Databaser som bibliotek kjøper tilgang til har ofte statistikkrapportering med ulike indikatorer. Dette betyr at når man skal sette seg klare mål for styringssløyfen må man bestemme indikatorer ut fra de muligheter man har. Ved en kinotektjeneste har man kanskje kun mulighet til å telle antall publikummere, en naturlig måte å kontrollere om tjenesten brukes nok er da å kjøre en kost per bruk-utregning, hvor man på forhånd har bestemt seg for hvor mye man er villig til å betale per publikummer.

Kost Per Bruk (KPB)

Bibliotek X har et mål om at Kinotektilbudet ikke skal koste mer enn 30 kroner pr publikummer. Kinotek koster biblioteket 10.000 kroner i året og 350 publikummer bruker tilbudet årlig til en kostnad av 28,58 kroner pr publikummer.

Dersom tilbudet overstiger satt makskostnad har biblioteket flere valg:

1. Markedsføre tilbudet bedre
2. Velge andre filmer
3. Legge ned tjenesten

Et bibliotek som har film som satsingsområde vil naturlig kunne sette kost per bruk-indikatoren høyere.

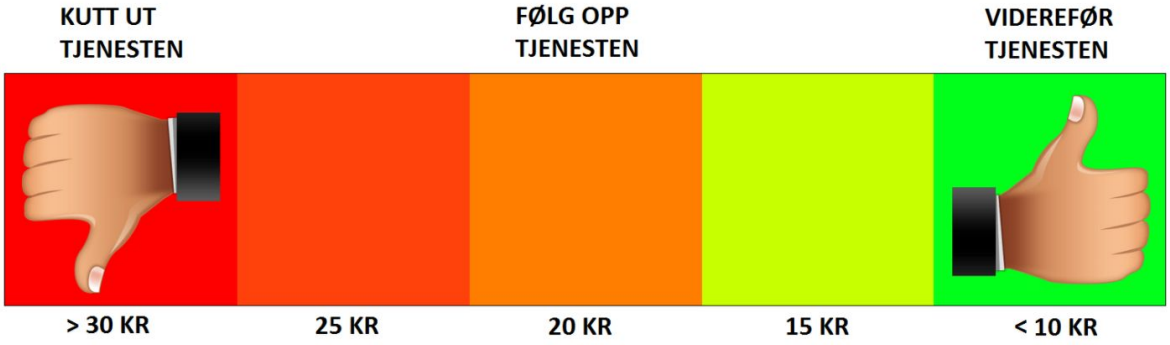

En tredeling av kost per bruk indikatoren kan også benyttes. For eksempel vil en kostnad på under 10 kroner pr publikummer være veldig bra, mellom 15-25 kroner bør man se mer på markedsføringen av tjenesten, brukeropplevelsen eller andre elementer som kan medføre flere publikummere, over 30 kroner kan tjenesten vurderes nedlagt.

Det menneskelige aspektet

Det er en omstilling for både ansatte og brukere av bibliotek å tilnærme seg digitale tjenester i stedet for analoge samlinger. Nettopp derfor er det viktig å gjøre seg noen refleksjoner rundt de to ulike brukergruppene.

Mark Prensky, er kjent som mannen som brakte begrepene “digital innvandrer” og “digital innfødt” inn i forståelsen av de ulike mennesker tilnærming til IT (Prensky 2001). Han betegner de som var født før 1980 som digitale innvandrere, mens de som ble født i 1980 eller senere som digitalt innfødte. Etter en studie av de ulike studentene ved Marmara universitet i Tyrkia har nå også begrepet digitale hybrider blitt innført. Digitale hybrider opprettholder bruken av papir i en større grad enn digitale innfødte viser studien. Denne brukergruppen betegnes de som ble født mellom 1970 og 1999 (Yildiz 2016).

Når folkebibliotek aktivt tilbyr og formidler både fysiske og digitale samlinger, vil det kreve ulik tilnærming til disse ulike brukergruppene. Det vil også kreve en formidlingskompetanse hos bibliotekpersonalet som tar høyde for hele bredden i brukernes behov og digitale kompetanse.

Det digitale hinder

Det er ikke til å komme utenom at digitale tjenester har mange fordeler i forhold til fysiske samlinger. I mange tilfeller kan de nås hvor som helst og når som helst via en eller flere enheter som vi gjerne har med oss til en hver tid. Fysiske samlinger må i stedet leveres og hentes fysisk og kan dermed i mange tilfeller bli valgt bort dersom det finnes en tilsvarende digital kilde. Like mye som det digitale formatet er den digitale tjenestens fremste fortrinn er det samtidig dets verste fiende. Format gjør databasen lite synlig uten aktiv handling fra bibliotekene og krever samtidig en annen kompetanse hos brukeren. Der en bok krever av leseren evnen til å forstå en sammenhengende tekst og innsikt i det tradisjonelle bokoppsettet, krever det digitale formatet ytterligere av den som skal ta det i bruk. Databasen er aldri tilgjengelig uten tilgang på en digital enhet og disse digitale enhetene er ikke like homogene som bok-formatet er. I tillegg kan databasens grensesnitt, og i noen tilfeller innhold/funksjonalitet, variere etter typen enhet som brukes for å få tilgang til innholdet. I ytterste fall kan tjenesten være nede grunnet vedlikehold, nettproblemer, hackerangrep, etc. Det er med andre ord en langt mer kompleks verden å forholde seg til for både bruker og bibliotekar.

Britt Sanne ved Tønsberg og Færder bibliotek er i gang med et nytt prosjekt (2017-2019) som ser på morgendagens veileder. Prosjektet er et samarbeid mellom Tønsberg og Færder bibliotek, Kongsberg bibliotek, Arendal bibliotek, Larvik bibliotek, HIOA og HSN. Bakgrunnen for prosjektet er den digitale endringen som nå skjer, og behovet for en omstilling av veiledningstjenesten ved bibliotek i takt med at behovet hos brukeren endres. "Antallet referansespørsmål biblioteket mottar er sterkt synkende. Kompleksiteten i det enkelte spørsmål vet vi lite om, og vi mener at det er et behov for å fornye bibliotekarkompetansen på referansearbeidet i folkebibliotekene."[4]

Digitale ressurser

Vi har nok ikke løst utfordringene ved å anskaffe digitale medier tilsvarende de fysiske mediene vi er vant til å tilby våre lånere. Sannsynligvis skal vi heller ikke forsøke med en slik 1-1 erstatning/overgang til det digitale. I stedet for å satse på fordums storhet i utlånstall må vi etablere oss på et nytt nivå for utlån av fysiske medier hvor digitale medier ikke er målbare i samme grad og samlingsbegrepet ikke lenger kan brukes til å måle innholdet alene i biblioteket, nå er det også kompetansen til de ansatte og tilbudet som tilbys utover den fysiske mediesamlingen. Bibliotekene skal imidlertid fortsatt være en dynamo i samfunnsutviklingen og en nøkkelfaktor for stedsutvikling. Folkebibliotekene vil også få en viktigere rolle i tiden framover, når befolkningens kompetanse skal fornyes, og behovet for kvalifisering øker, for å kunne komme inn i arbeidslivet for de som faller utenfor.

Hvilke digitale tilbud skal anskaffes og hvorfor? For å finne svaret på dette må man se på hvert enkelt biblioteks statistikk og lokale forutsetninger. I tillegg må man se på hva som finnes av digitale tilbud å anskaffe/benytte seg av.

[4] https://tonsberg-og-notteroy.vestfoldbibliotekene.no/om-biblioteket/prosjekter/

Under lister vi opp tre caser som alle har forskjellig utgangspunkt for vurdering av anskaffelse eller grunnlag for implementering i medietilbudet.

Case 1: Lovdata

Lovdata ble opprettet så tidlig som i 1981 av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo som en privat stiftelse. Nettsiden lovdata.no gir rask tilgang til det til enhver tid gjeldende lovverk.

Lovdata.no er et eksempel på en nettside som er todelt, en fri og åpen del og en abonnementsdel som blir kalt Lovdata PRO. Gjennom den frie og åpne delen får besøkende tilgang til et basis-innhold som på mange måter svarer på behovet hos de fleste. Har du derimot en interesse eller jobber med lovgivning i større eller mindre grad kan behovet for innholdet bak betalingsmuren til Lovdata være verdt abonnementskostnaden.

Lovdata er altså en nettside som både har fri tilgang for alle, men også en del med utvidet innhold som er med på å finansiere driften av siden. Skal så biblioteket abonnere på Lovdata PRO for sine besøkende? Her kan det være nyttig å se på andelen førstegangslån på tilsvarende materiale av fysiske medier. Hvor stor andel av førstegangsutlånet utgjør bøker om rettsvitenskap?

Ved Tønsberg og Færder bibliotek utgjorde delsamlingen 340-Rettsvitenskap 0,93% av samlingen med fagbøker for voksne, men sto bare for 0,71% av det totale førstegangsutlånet av fagbøker for voksne. Seks år tidligere i 2010 utgjorde den samme gruppen 1,05% av samlingen, men stod bare for 0,76% av samlingen.

For begge år er også omløpshastigheten lavere på denne delsamlingen enn den øvrige samlingen av fagbøker for voksne, omløpshastigheten av 340-gruppen ligger stabilt lavere med på 0,16 og 0,17. Delsamlingen presterer derfor dårligere sammenlignet med enn snittet av fagbøkene for voksne i samlingen og talldataene tilsier derfor at 340-gruppen ikke har stor nok interesse blant publikum til at en investering i Lovdata PRO er nødvendig. Bruken av talldataene forutsetter naturlig nok at samlingen er oppdatert, tilgjengelig og aktivt eller passivt formidlet.

Skal biblioteket likevel velge å bruke deler av mediebudsjettet på Lovdata Pro bør de finne grunnlag i lokale satsingsområder. Kongsberg bibliotek har en policy om at innvandrere ikke skal behøve å stå på venteliste på norsk språkkurs. Har ikke biblioteket et ledig eksemplar inne, så kjøper de inn ett til. Et tilsvarende behov for å dekke behovet for juridisk informasjon som finnes i Lovdata PRO kunne være et argument som trumfet talldataene for om biblioteket skulle anskaffe Lovdata PRO eller ikke. Lokale forutsetninger kan også være geografisk betinget i kraft av nærområdet. Ligger det et juridisk fakultet i nærheten kan biblioteket velge å henvise til fagbiblioteket ved det juridiske fakultet, men det kan også velge å ha en 340-delsamling som er noe mer innholdsrik enn hva som kunne vært naturlig ved et

annet folkebibliotek. I et lokalsamfunn der det satses på næringsutvikling og etablering av gründervirksomheter, kan det å gi tilgang til Lovdata PRO være et strategisk viktig grep i samlingsutviklingen.

Skulle talldata eller lokale forutsetninger tilsi en anskaffelse av Lovdata PRO går prosessen videre til Styringssløyfen of samlingsutvikling som er omtalt i eget kapittel.

Case 2: Bokhylla

I 2006 startet Nasjonalbiblioteket å systematisk digitalisere samlingen for å sikre en fremtidig bevaring og tilgjengeliggjøring av kulturarven. I 2009 lanserte de, etter avtale med Kopinor, Bokhylla som et prøveprosjekt for å gjøre alle bøker utgitt i Norge til og med år 2000 gratis tilgjengelig for alle med norsk ip-adresse. I 2012 ble avtalen fornyet og Bokhylla ble gjort permanent.

Bøker som ikke lenger er omfattet av åndsverksloven kan lastes ned, men opphavsrettslig beskyttet materiale må leses via nettleseren. Tjenesten inneholder ikke kun bøker, men i tillegg aviser, foto, radio og fjernsyns-opptak, privatarkiv, for å nevne noe av det rikholdige materialet.

Bokhylla har på mange måter vært forløsende for mange folkebibliotek når det kommer til kassering. Å la være å kassere i tilfelle noen kommer å spør etter nettopp den eller den boka er ikke like enkelt å argumentere med lenger, da stort sett det meste fra norske biblioteks lokale magasiner er å finne i “Bokhylla”.

Tjenesten har fire tilgjengelighetsgrader på innholdet; digitalt, digitalt tilgjengelig, nedlastbart, nedlastbare EPUB. Hvor tilgjengelig materialet er avhenger av hvor brukeren befinner seg, når materialet ble utgitt og hvilke avtaler det er tilgjengeliggjort under. Aviser er et eksempel på materiale som kun er tilgjengelig i norske folkebibliotek, det er derfor avgjørende at alle folkebibliotek holder Nasjonalbiblioteket løpende oppdatert om evt. endringer i ip-adresser som biblioteket tilbyr digitalt innhold via.

Case 3: PressReader

I November 2013 ble NewspaperDirect Inc. rebrandet til PressReader[5] og tilbyr i dag rundt 7000+ aviser og tidsskrifter fra 120+ land på 60+ språk[6]. Alle som ønsker det kan tegne et abonnement på PressReader eller kjøpe enkeltutgivelser. Kafeer, bibliotek, hotell er eksempler på kunder de har over hele verden som ønsker å være en hotspot for tilgang til dagens aviser og tidsskrifter, samt et begrenset historisk arkiv av tidligere utgivelser. Ved å tegne abonnement kan lokasjoner som nevnt tiltrekke seg flere besøkende som ønsker å fornye sin tilgang til PressReader. Som hotspot kan lokasjonene gi besøkende et kortvarig abonnement på noen timer eller dager helt automatisk via sitt trådløse publikumsnett.

For bibliotek sin del er tjenester som PressReader med på å gi et utvidet tilbud av dagsaktuelle tidsskrifter og aviser fra hele verden. Et slikt tilbud ville av ikke vært mulig å få på plass med fysiske eksemplarer. Både pris, levering og ikke minst håndtering av alle eksemplarene ville knekt ethvert bibliotek.

Vestfoldbibliotekene har gått sammen om å tilby PressReader til alle folkebibliotek og videregående skoler i hele fylket. Løsningen blir levert via trådløst nett og Vestfoldbibliotekene har med sitt samarbeid fått en kontaktperson for PressReader i stedet for en for 10-20 kontaktpersoner.

Tekniske løsninger og god formidling

Etterspørseldrevet innkjøp

En forkortelse som bibliotek i større grad sannsynligvis blir mer komfortable med de nærmeste årene er PDA som står for Patron-Driven Acquisition og kan også refereres til som DDA som står for Demand Driven Acquisition. Felles for begrepene er at biblioteket stiller en større andel titler tilgjengelige for lån enn de faktisk kjøper inn. Først når en låner ber om å få låne en tittel, går det en salgstransaksjon mellom leverandør og bibliotek.

[5] https://en.wikipedia.org/wiki/NewspaperDirect_Inc.
[6] http://about.pressreader.com/

Tradisjonell vs moderne gjenfinning

Tradisjonelt sett har bibliotekaren, i tiden før søkemotorens inntog, hatt et utvalg av verk å slå opp i. Fikk bibliotekaren et byggeteknisk spørsmål, ville bibliotekaren oppsøke Byggforsk fra SINTEF. Dette var en ringperm med innlagte blad etter tema. I dag er Byggforsk i ferd med å bli glemt som referanseverk, dels fordi den ikke kommer ut i trykt utgave lenger og på den måten kan innlemmes i en biblioteksamling og dels fordi den nettbaserte utgaven forsvinner i en jungel av andre nettsider og det blir "enklere" å Google. Tønsberg og Færder bibliotek vil i 2018 jobbe for å gjøre den fysiske samlingen til en hybrid samling, hvor digitale tjenester fremkommer i samme kontekst som fysiske eksemplarer. Dette er tenkt gjort, som nevnt i kapittel "Markedsføringsaspektet av hybride samlinger", ved hjelp av CMS-styrte skjermer i et MDM-miljø og vil forhåpentligvis medføre at bibliotekaren blir påmint og lånerne opplyst også om tilhørende ikke-fysiske medier.

Eksterne databaser gjenfinnbare i biblioteksøket

Burde et utvalg av kvalitetsikrede databaser være gjenfinnbare i biblioteksøket? Eller er det feil vei å gå, dersom vi avgrenser tilfanget av kilder risikerer vi ikke da å miste aktuelt innhold?

Tiden for å separere digitalt innhold fra det fysiske bør være forbi. Danskene har i sine kataloger lagt inn både avisartikler og tidsskriftsartikler. I tillegg har de katalogisert sine databaser, slik at de er gjenfinnbare i søket. Kan vi i Norge kreve av databaseleverandørene at vi får med et api som kan innlemmes i søket så lenge vi abonnerer på en gitt database? Dersom noen søker på Aftenposten, er det ikke da naturlig at PressReader dukker opp i søket som et av formatene vi tilbyr Aftenposten på? For å administrere dette på en god måte bør det legges inn en kobling ved type søk og ikke på titler. Søker man på "Italia" bør man også kunne gi treff på italienske aviser som befinner seg i nettressurser biblioteket abonnerer på eller anbefaler.

Del 3 Veien videre

"Om 5-10 år består biblioteket kun av bøker og om 10-20 år har folkebibliotekene en mediesamling som består av 75% skjønnlitteratur og 25% faglitteratur."

-Trygve Kikut

(prosjektleder og avdelingsleder ved Tønsberg og Færder bibliotek)

Folkebibliotekenes medietilbud er på vei mot en ny virkelighet, samlingsbegrepet er under hardt press og ulike digitale tjenester supplerer eller erstatter ulike delsamlinger en etter en, og der det ikke finnes erstatninger digitalt, der forblir det tomt. Øystein Stabell ved Oppland fylkesbibliotek utarbeidet, i samråd med en matematiker, for noen år siden en prediksjon over hvordan det fallende utlånstallet ved ulike delsamlinger i norske bibliotek vil fortsette i årene som kommer.

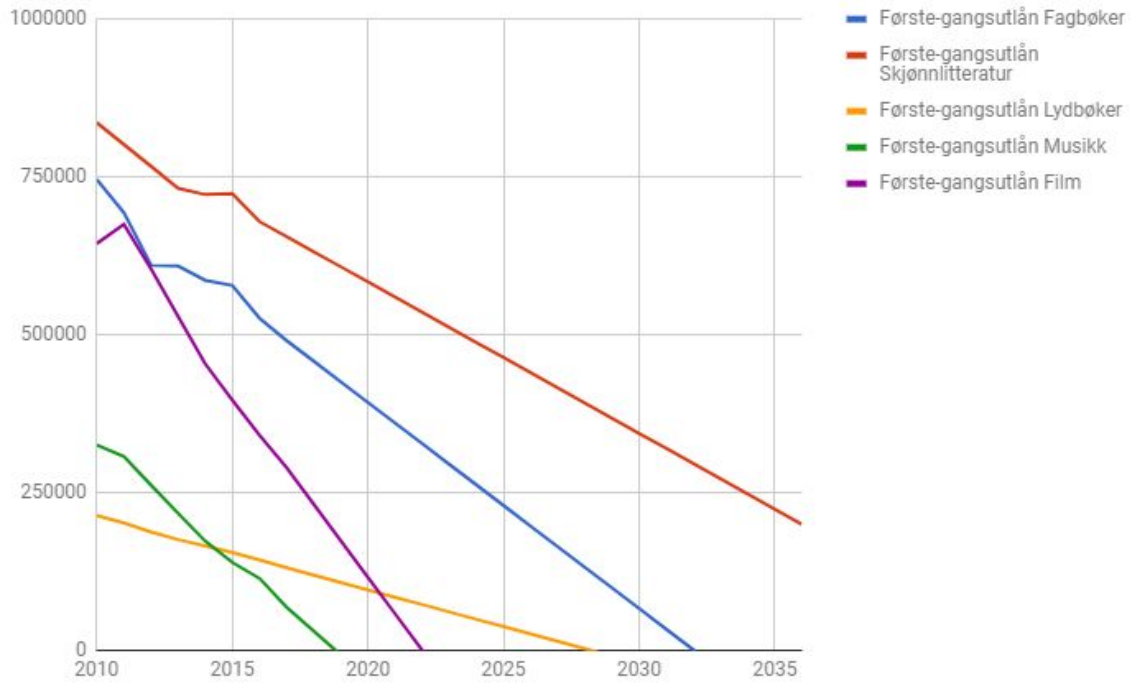

Grafen gjengis med tillatelse fra Øystein Stabell og viser hans prediksjon av når de ulike delsamlingene generelt sett har mistet lånernes interesse.

Prediksjonen har en rekke svakheter, i og med at det er en rekke faktorer som ikke tas med i beregningsgrunnlaget. Likevel gir den et grunnlag for refleksjon om fremtiden for ulike formater. Musikken er det første som forsvinner når interessen for Musikk-CDer når mer eller mindre null utlån i 2019, deretter går det slag i slag med film i 2022, lydbøker i 2028, fagbøker i 2032 og skjønnlitteratur et lite stykke etter 2035.

Prediksjonen er ikke gjort “i går” og det bærer den også preg av. Vi kan ikke se bort fra utvendige faktorer som for eksempel etableringen av Storytell og Fabel som er med på å endre publikums forhold til lydbøker. Da prediksjonen ble laget var det kanskje ikke usannsynlig at lydbøker ville overleve i norske folkebibliotek frem til 2028, men med bare noen få års ytterligere innsikt er det stor grunn til å mene at lydbøker som en egen delsamling i norske folkebibliotek nok er noe optimistisk. Når det derimot gjelder anslaget av musikk og films fysiske formaters farvell ved norske folkebibliotek ser dette fortsatt ut til å stemme.

Utviklingen går raskt og det blir spennende å se på fortsettelsen og om Stabell får rett i anslaget av at også bøkene på sikt vil forsvinne fra norske folkebibliotekets mediesamlinger i forholdsvis nær fremtid.

Morgendagens medietilbud

Skal man forsøke å se i spåkulen kan nok morgendagens medietilbud ved norske folkebibliotek bli et organisert kaos. Brukere kan ikke lenger forvente å få titler på det formatet de selv foretrekker. Allerede nå ser vi resultatene av digitaliseringen ved bibliotekenes samlinger. Den 26. april 2016 sendte Tønsberg og Færder bibliotek en henvendelse[7] til NRK med spørsmålet "Kommer dere til å gi ut sesong 3 av Lilyhammer på dvd med norske tekster?". Det nedslående, men kanskje forventede svaret fra NRK kom dagen etter; "Strømmetjenesten Netflix har fått rettigheter på å vise serien Lilyhammer , og en DVD-utgivelse er da meget lite sannsynlig." Skal man tilby brukerne sesong 3 av Lilyhammer på DVD eller BluRay i dag kan man det, men kun med engelsk tale.

Uansett om vi får på plass en nasjonal "grunnpakke" av digitale tjenester, noe som i dag forsåvidt eksisterer i form av bokhylla.no og filmbib.no, vil enkelte bibliotek selv ta initiativ til innkjøp av ekstra eksterne databaser. Dette og mangelen på fjernlån av e-bøker vil medføre en forskjellsbehandling av brukere fra ulike kommuner/fylker/regioner. Mens et bibliotek tidligere nesten alltid kunne skaffe det de ikke hadde fra et annet bibliotek, ser denne virkeligheten ut til å være i ferd med å bli et tilbakelagt kapittel. I stedet ser vi nå at vi i langt oftere grad må be brukeren om å dra til et annet bibliotek for å få tilgang. Innbyggerne i Norge får ikke lenger et likeverdig tilbud.

Prosjektet "Samlingsutvikling i en digital tid" har forsøkt å finne et verktøy for samlingsutvikling der digitale medier og fysiske medier ses samlet. Dette verktøyet prosjektet har endt opp med er kanskje like mye en arbeidsform som et verktøy, nemlig kontinuerlig måling og bruk av indikatorer uavhengig av format. Har man en

[7] Epost fra Leikny R. Bakke 26. april 2017, besvart 27. april 2017.

jevn måling av den fysiske samlingen og det digitale tilbudet, samt indikatorer å jobbe ut fra vil man i større grad kunne fristille seg fra følelsesladede beslutninger og i stedet jevnt og trutt kunne videreutvikle et fysisk og digitalt medietilbud som er best mulig tilpasset hvert enkelt biblioteks brukere til enhver tid.

Hva bør hvert enkelt folkebiblioteket satse på?

Høyst sannsynlig vil de færreste bibliotek, om noen, kunne gi et fullgodt tilbud til alle typer av innbyggere i kommunen, men det kan vi derimot jobbe med nasjonalt.

En nasjonal grunnpakke av digitale tjenester bør dekke de til enhver tid mest brukte formidlingsformene i Norge. Gjennom Lydbøker, film, bøker, musikk og spill etterstreber de fleste folkebibliotek i Norge å ha et utvalg å tilby kommunens innbyggere. Etterhvert som formatene forsvinner, bør formidlingsformen ivaretas digitalt.

"Si meg hvem du omgås, og jeg skal si deg hvem du er." Utover dette er det naturlig at bibliotekene selv også velger enkelt tjenester som kan være særskilt nyttige for innbyggerne i sitt nedslagsområde, basert på lokale satsingsområder. Slike valg kan også være basert på spisskompetanse blant de ansatte på enkelte samlingsområder.

Det regionale samarbeidet

Når man ser på statistikken over utlånet av fysiske medier i bibliotekene er det hevet over enhver tvil at bibliotekene ikke lenger kan basere seg på samme bestandsmengde som tidligere. Det er forventet at alle bibliotek tilbyr noe mer enn "bare" den fysiske mediesamlingen, noe som igjen medfører at mediebudsjettet ikke lenger er forbehold fysiske format, på samme måte som det for rundt 30 år siden ikke lenger kun var forbeholdt bøker.

Når samtlige bibliotek reduserer bestanden av fysiske medier gjør dette naturligvis også noe med hvilken bredde tilbudet innehar. "Alle" vil ha gode utlånstall for å

kunne argumentere for hvor godt biblioteket driftes, men skjærer man bort for mye av bredden i mediesamlingen blir den også fort banalt enkel.

Vi har lenge hatt fjernlån, Norgeslån og transportløsninger for å sende medier mellom bibliotekene og nettopp disse verktøyene blir nok i fremtiden enda mer viktig for å opprettholde tilgangen til en bred samling hos alle bibliotek. Bibliotekene må samarbeide, fylkesvis eller gjennom regioner på tvers av fylkesgrenser. Hver for oss kan vi ikke lenger tillate oss den store breddesamlingen, da strekker vi rett og slett ikke lenger til over hele spekteret med tilbud som forventes av et moderne bibliotek.

Bibliotek kan, bare man vil, samarbeide om den fysiske mediesamlingen, men også arrangementer, kompetanse og ikke minst eksterne databaser. Sistnevnte tilbud fordrer en solid oppfølging både for publikum og ansatte, for full utnyttelse. Førstelinjen må kunne hjelpe publikum i gang og enkel feilretting/veiledning. Utover dette må tilbudet markedsføres jevnlig og ikke minst må publikum få rask og god respons når de opplever feil med tjenesten. Her er det mange områder det syndes stort i bibliotekene i dag og ikke uten grunn. Bibliotekene skal alle være eksperter på en rekke tjenester og det kan vi bli så lenge vi samarbeider om dette på tvers av bibliotekene, fylkesvis, regionalt eller gjerne også nasjonalt. Med digitale tjenester trenger ikke nødvendigvis eksperten å har arbeidssted på hvert enkelt bibliotek.

Behovet for en nasjonal innsats

I løpet av denne rapporten har det blitt løftet frem flere utfordringer / ulemper ved å gi tilgang til eksterne databaser i folkebibliotekene. Her er ett til: Innføringen av digitale tilbud som en erstatning eller et supplement til den fysiske samlingen er et paradigmeskifte når det kommer til samlingsutvikling. I dag ligger dette ansvaret på det enkelte biblioteks innkjøpsansvarlig og ledelse. Lånerne kommer ikke å etterspør det digitale formatet i samme grad som de kom og etterlyste DVD-platene da de erstattet VHS-kassettene. Overgangen til en digital erstatning eller supplement blir derfor overlatt i større grad overlatt til bibliotekene selv.

Med den fysiske samlingen har vi et likt tilbud over hele landet. Det ditt lokale bibliotek ikke har selv, kan det skaffe i løpet av få dager. Nasjonalbiblioteket sørger i tillegg for et sikkerhetsnett gjennom depotbiblioteket at alle bibliotek kan tilby “alt” som har blitt utgitt i Norge.

Etterhvert som flere og flere titler også, eller kun, tilbys digitalt har vi fått en formidabel utfordring. Innhold i databaser kan ikke fjernlånes i tradisjonell forstand og hvilket tilbud man har i forhold til eksterne databaser er helt avhengig av hvor i landet man bor, det er i ytterste konsekvens et demokratisk problem. Nasjonalbiblioteket gjør en formidabel innsats når det kommer til å sikre lik tilgang til eksisterende fysiske medier som tidligere har vært tilgjengelig på fjernlån, gjennom bokhylla.no. Men hva med alt det andre, som språkkurs, musikk- og film-tilbudet? I tillegg må vi være forberedt på format som via det digitale tar nye former, for eksempel er reisehåndbøker i ferd med å forsvinne da tjenester som tripadvisor gir samme informasjon, pluss mye mer og er i tillegg allerede med deg på reisen via smarttelefonen.

Tilbudet ved de lokale folkebibliotekene står i fare for å forvitre på grunn av nedgangen i mediebudsjettene. Dette svekker evnen til å videreutvikle et hybrid medietilbud. Integreringen av digitale ressurser i samlingen krever også fornyet kompetanse på feltet samlingsutvikling og veiledning. Viktigst er likevel etableringen av et nasjonalt program for å sikre et digitalt basistilbud i folkebibliotekene. Som nevnt i del 2 har danskene DDB å støtte seg til som et felles referansepunkt for ansksaffelse av digitale tjenester, kunne Nasjonalbiblioteket eller Ceres stå for noe av det samme?

Dette er spesielt viktig for å beholde folkebibliotekenes relevans i henhold til deres samfunnsoppdrag også i en digital tid, som vist i rapporten viser statistikken at bibliotekene ellers blir redusert til et boklager av primært skjønnlitteratur.

Økonomi

En annen fordel ved å løfte anskaffelse og drifting av digitale tjenester til et nasjonalt nivå er det økonomiske aspektet. Det er ikke til å komme unna at driftskostnadene for innkjøp og brukerstøtte er langt mer kostnadskrevende enn for tilsvarende fysiske samlinger.

Drifting av en mediesamling kommer ikke uten kostnader. På samme måte som et digitalt tjenestetilbud skal vurderes og anskaffes skjer det samme med det fysiske mediene. Vi har derimot et veldig godt innarbeidet system for dette og kan i stadig økende grad outsource oppgaver som plasting, RFID-merking, ryggmerking, etc. Katalogpostene kan importeres direkte fra Bokbasen eller Biblioteksentralen og biblioteksystemet kan gi oss automatiserte lister over eksemplarer som bør vurderes for kassering. Tross mye automatikk bruker bibliotek flere årsverk på samlingspleie. Katalogisering, i noen tilfeller omkatalogisering, utlån, formidling, innlevering, utsetting på hylla, plukke ut eksemplarer som skal kasseres, evt. avholde boksalg, slette utgåtte eksemplarer fra biblioteksystemet og ikke minst flyttingen av alle disse eksemplarene i forbindelse med de ulike transaksjonene er noe av det vi bruker arbeidstid og lønnskostnader på i forbindelse med pleien av den fysiske samlingen.

De digitale tjenestene har også driftskostnader, men de glemmes ofte i det store regnestykket. Når man har kjøpt inn en database til for eksempel 25 000 kroner er man ikke ferdig. Som nevnt i del 2 skal ansatte få opplæring, databasen skal markedsføres til publikum, henvendelser fra publikum skal besvares, indikatorer skal etableres og bruken bør vurderes årlig for å ha kontroll på om de årlige kostnadene ved tjenesten kan forsvares.

Erfaring fra Tønsberg og Færder bibliotek er at digitale tjenester koster mindre å drifte enn fysiske mediesamlinger. Nettopp det at samlingen ikke består av fysiske eksemplarer fjerner en stor del av driftskostnaden, men som nevnt stopper ikke driftskostnaden ved den årlige lisenskostnaden. Har man en regel om å avsette 20%

stilling per database man anskaffer, eller drøye 100 000 i lønnsutgifter, er man nok rustet til å ta seg av de driftsoppgaver som er nevnt over. Anskaffelsessummen er derimot langt høyere enn for fysiske samlinger, og i motsetning til for fysiske samlinger må denne gjerne gjentas årlig for tilgang til databaser. Sum av summarum må man påberegne høyrere kostnader for et digitalt tilbud når man ser anskaffelse og drifts-kostnader samlet.

Selv om mindre bibliotek, som det er flest av i Norge, har færre brukere, sier det seg selv at det vil være svært begrenset hvor mange digitale tjenester de på en god måte kan tilby i sin kommune. Selv for mellomstore og store bibliotek kan oppgaven bli tyngende hvis man også har noen forventninger om å kunne få bruken til å forsvare kostnaden.

Nettopp det at det ikke finnes noen fysiske eksemplarer bør være en soleklar grunn til å gå sammen i konsortier og samarbeide om driften. En 20% stilling per database trenger ikke nødvendigvis å bli til 40% stilling ved samme tilbud ved to bibliotek.

Som det ble innledet med har kjøpekraften ved norske folkebibliotek i perioden 2008-2016 falt med hele 24%. Det sier seg selv at det må øremerkes midler om det fortsatt er ønskelig om et medietilbud ved norske bibliotek også i fremtiden.

Vestfoldbibliotekene samarbeider om PressReader, noe som har medført et løft spesielt for flere av fylkets mindre bibliotek (før kommunesammenslåingen) som alene kunne blitt svært tøft. PressReader er kanskje en spesielt viktig base da den sikrer tilgangen til aviser digitalt etterhvert som leserne i økende grad foretrekker å lese avisen på et nettbrett når som helst, hvor som helst.

Som nevnt i del 1 bidrar DDB til at flere bibliotek enklere kan tilby digitale tjenester uavhengig av bibliotekets størrelse. På nasjonalt nivå burde vi kunne få til en sikring av et minstenivå for digitale tjenester som sikrer tilgang for landets innbyggere til delsamlinger som er på vei ut og ikke blir erstattet av gratis-løsninger. Et utvalg som overvåker og jobber for å sikre fortsatt lik tilgang til alle uavhengig av hvor de bor i

landet bør på plass. Uten dette risikerer vi en stadig økning i ulikhet i norske folkebibliotek.

Oppsummering

Norske biblioteks mediesamlinger er i kraftig endring og en rekke fysiske delsamlinger er i ferd med å fases ut til fordel for digitale tjenester, noen kommersielt finansiert andre finansiert via offentlig sektor.

Vi kan ikke bruke de samme indikatorene på det digitale tilbudet som dem vi benytter på den fysiske samlingen. Bibliotekene må i stedet bli enige om et sett med indikatorer som er tilpasset det formatet/tilbudet som gis.

Tønsberg og Færder bibliotek kan anbefale en “kost per bruk”-indikator for databaser, mens den fysiske samlingen fortsatt kan forholde seg til indikatorer som omløpshastighet og selvforsyningsgrad. Det viktigste er ikke at samlingen kan måles samlet, men at samlingen kan måles. Vi må ha kontroll på det vi driver med og kunne forsvare bruken av de skattekronene som tildeles bibliotekene årlig.

Statistikken som har blitt presentert i denne rapporten og gjennom “Plan for samlingsutvikling” levner liten tvil om at bibliotekene må få tilgang til å tilby digitalt innhold gjennom streamingtjenester, dersom det fortsatt er ønskelig med en sterk folkebiblioteksektor som fortsatt sikrer lik tilgang til alt til alle i hele Norge.

Dette kan gjøres ved å tredele ansvarsområdet, slik at folkebibliotekene er ansvarlige for den økonomiske rammen, formidling og lokale satsingsområder, fylket eller et regionalt biblioteksamarbeid satser på et likt medietilbud til en region og bidrar til å forenkle prosesser som det kan samarbeides om, for eksempel etter

modell av Vestfoldbibliotekene. På nasjonalt nivå bør et basistilbud som er likt for alle innbyggere i Norge ivaretas. Modellen til Danskenes Digitale Bibliotek har inspirert prosjektet stort og vi anbefaler en lignende løsning i Norge, hvor bibliotekene spleiser på et felles innkjøp av utvalgte digitale tjenester samt administreringen av disse. En DDB-modell i Norge kan være driftet av Nasjonalbiblioteket eller Ceres, men også utvikles av andre kommersielle aktører.

Litteraturliste

Horava, Tony. (2011). *Challenges and Possibilities for Collection Management in a Digital Age.* LRTS 54(3)

Karlsen, J. T. (2015). *Prosjektledelse - fra initiering til gevinstrealisering* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, Tom. (2014). *The Library Catalog as Experimental Sandbox*: QLAQ volume 15, Number 1. Portland State University

Prensky, Marc. (2001). Digital natives, Digital immigrants Part 1. *On the Horizon, 9, s. 1-6.* Hentet 3. mars 2017 fra: *https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf*

Røgler, Jannicke og Tord Høivik. (2015). Levende bøker og død kapital : Omløpstallet som styringsverktøy. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling, 3*, s.53-66

Vaage, Odd Frank (2016). *Norsk mediebarometer 2016.* Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.

Slots- og Kulturstyrelsen. (2016). *Folkebiblioteker i tal 2015.* Hentet 5. mai 2017 fra: *https://slks.dk/publikationer/folkebiblioteker-i-tal-2015/*

Tønsberg og Færder bibliotek. (2017). *Plan for samlingsutvikling*. Hentet 5. mai 2017 fra: https://sites.google.com/a/tnb.no/plan-for-samlingsutvikling/

Yildiz, Asiye Kakirman. (2016). Evidence Based Service Policy in Libraries: The Reality of Digital Hybrids. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML), 5, s. 573-583.*

Rapporten er utarbeidet av prosjektleder.

Prosjektgruppas medlemmer

Trygve Kikut (Prosjektleder)

Hilde Ditmansen

Leikny R. Bakke - deltok i tidlig fase

Tønsberg og Færder bibliotek

Storgata 16

3126 Tønsberg

www.tnb.no

Prosjektet er støttet av Nasjonalbiblioteket

Nasjonalbiblioteket
National Library of Norway

Tønsberg, Juni 2018